

УДК 261.7

Т. Г. Левченко
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та політології
Університету державної фіскальної служби України

ФІЛОСОФІЯ І ТЕОЛОГІЯ: СУПЕРЕЧКА ЗА СТАТУС МЕТА-НАУКИ

Претензії теології на статус мета-науки, які активізувалися протягом останніх десятиліть, гостро потребують об'єктивної оцінки. У цих претензіях теологія наслідує статус і функції філософії. Аналіз цієї аналогії у філософській та релігієзнавчій літературі пророблений виключно на прикладі католицької думки. Зокрема, М. Желнов звертає увагу на те, що у католицькій теології досі існує змагання богословських програм, одна з яких використовує платонівську та августинівську теорію про інтуїтивне споглядання, а інша виходить з аристотелівської та томістичної теорії про опосередковане знання ідеального. Загалом католицька думка мала власну специфіку, пов'язану із метафізичною теорією аналогій, які підтверджуються лише роздумами або ще і спогляданнями. Ю. Чорноморець і Г. Христокін звертають увагу на наявність різноманітних парадигм філософізації православної теології із середньовіччя до сьогодення. Згідно з аналізом цих релігієзнавців, першою парадигмою був середній платонізм, що використовувався Оригеном і каппадокійцями. Другою парадигмою став візантійський неоплатонізм. Після падіння Візантії під впливом Заходу формується академічна теологія. В XIX ст. за взірцем шеленгіанства виникає православна релігійна філософія, що пропонувала синтез теологічного і філософського видів знань. Наприкінці 1920-х формується неопатристика, яка намагалася відродити стиль мислення грецьких отців Церкви (незалежно від їх належності до платонізму чи неоплатонізму). З початком XXI ст. формується нова парадигма, яку Ю. Чорноморець визначає як «православну радикальну ортодоксію», В. Грицишин – як «постнеопатристику». Фактична залежність від тих чи інших видів філософії не заважала православним теологам завжди претендувати на статус «істинної філософії». Останнім часом ці претензії були підтримані протестантськими теологами на чолі з Дж. Мілбанком. Сформована ними течія «радикальної ортодоксії» сповідує повернення до середньовічної єдності філософії та теології, фактично наголошуючи на легітимності поглинання філософії теологією. Нагальним завданням для сучасного релігієзнавства є аналіз претензій теології на статус мета-науки у всіх конфесійних виявах – православному, католицькому, протестантському і на широкому історичному матеріалі – від виникнення християнської теології до сучасної богословської думки.

Завданням статті є комплексний аналіз претензій теології на статус мета-науки і універсального дискурсу.

Згідно з діалогом Платона «Симпозіум» («Бенкет»), усі істоти діляться на три класи. Вершина існуючого – це боги, які знають все, мають мудрість завдяки повноті споглядання світу ідей. Протилежне становище до богів займають прості люди, які не мають справжнього знання, але думають, що знають про все. Їх свідомість переповнена гадками, переважно поширеними в суспільстві загальними думками, які неможливо довести. Філософи займають середнє становище між звичайними людьми і богами. Вони не мають повноти істинного знання, але прагнуть до нього. Ця повнота ідеального знання називається мудрістю («софія»), а прагнення до цієї повноти знання нагадує любовний порив. Саме тому філософи і називаються «тими, хто любить мудрість». Філософи знають, що звичайні людські гадки є обмеженими думками, істинні судження серед яких, скоріше, є випадковисті. Досягнення повноти життя, за Платоном, можливе лише у спогляданні світу ідей, але до цього споглядання розум філософів має прийти підготовлений знаннями усіх звичайних наук.

У добу ранньої патристики теологія претендує на статус мета-науки, аналогічний до філософського, оскільки теологи нібито як раз і мають відповідні споглядання, духовний досвід. Саме найменування «богослов» стосується, насамперед, містика, який споглядає Бога і все інше у Богів. Стосовно визнання наявності у філософів чи митців досвіду інтуїтивного знання теологи патристики не мають єдиної точки зору. Філософія вбачається або як наближення до релігійно-теологічної істини, або як пусті фантазії. Сам задум філософії визнається правильним, але його реалізація нібито стала справою теології. Саме тому остання іменується «істинною філософією». До кінця середньовіччя на православному Сході перемагає теорія про філософію як «пусті фантазії», непотрібні та небезпечні для теології. На католицькому Заході філософія оцінюється як перша ступінь універсального знання, як наближення до повністю універсальної релігійно-теологічної істини. У межах раннього протестантизму торжествує різко негативна оцінка філософії, яка в XIX ст., із перемогою ліберальної теології, змінюється на цілком позитивну. Під час наростання фундаменталізму на початку XX ст. і кризи західної ідентичності в Європі, спричиненою Першою світовою війною, негативна оцінка філософії у межах протестантизму відроджується. Сьогодні різкі коливання від повного прийняття філософії до її повного відторгнення у протестантській теології існують у зв'язку із постмодерними теоріями. Наприклад, Д. Вейз-молодший різко засуджує постмодерну філософію за легітимізацію нескінченної гри, відмову від теорій про існування істини, прийняття суперечливих тез як елементів світогляду за наявності суб'єктивного бажання. Дж. Сміт, навпаки, вважає, що постмодерна філософія надає певні світоглядні орієнтири для теорії та практики в умовах пануючих у суспільстві плюралізму, релятивізму та нігілізму. Відповідно, філософію постмодерну варто приймати не як відповідальну за цей кризовий стан суспільної свідомості, а як таку, що дає суб'єкту змогу протистояти цьому стану. Дж. Сміт намагається довести, що філософія Деріда, Ліотара і Фуко може бути використана сучасними теологами так само ефективно при творчому підході до неї, аналогічно до того, як у IV ст. грецькими богословами була переосмислена і застосована як пропедевтика філософія Аристотеля, Платона і Плотіна. Мало того, з філософії останніх був запозичений словник основних понять для теології. Правда, у власне релігійно-богословському дискурсі ці поняття набули нових сенсів. На думку Сміта, підхід до філософії Деріда, Ліотара і Фуко має бути аналогічним. Наприклад, християнські теологи цілком можуть прийняти тезу Деріда «все є текстом», але використовувати її не для деконструкції, а для стимулювання серйозного «прочитування» таких текстів, як «світ», «людина», «Біблія». Із тези Ліотара про те, що світогляд людини визнається метанаративами, не обов'язково має слідувати висновок про необхідність повного звільнення від впливу усіх великих нарративів. При критиці нарративів про прогрес чи раціональність, які не стали панацеєю для людства, теологи мають з усією серйозністю ставитися до тих нарративів, які розповідають Писання та літургія, оскільки ці останні наративи нібито є практично ефективними як нині, так і в есхатологічній перспективі. Із тези Фуко про значення дисципліни та практики для розвитку європейської культури Дж. Сміт пропонує робити творчий висновок про конструктивне значення навичок у становленні християнських спільнот. Без дисциплінуючих практик, які формують в особистості навички позитивної моральної поведінки, неможливе функціонування церкви як взірцевої

спільноти, яка надає приклад усьому суспільству. Отже, у викладі Дж. Сміта, філософія постмодернізму виявляється корисною для церкви і теології, якщо розуміти її як нагадування про важливі елементи біблійного та середньовічного світогляду. Зазначимо, що Дж. Сміт намагається так інтерпретувати основні ідеї постмодерністів, щоб вони стали основою для нової легітимізації претензій християнської теології на універсальну істину. Таке творче переосмислення надбань філософії постмодерну поширене, особливо у межах теологічної герменевтики. Часто не претендуючи на універсальність власних теорій, теологи пропонують розглядати як універсально значимі хоча б християнські практики, тим самим формуючи теоретичні основи для християнського гуманізму доби постмодерну.

Претензія на узагальнення і перевернення наукового знання характерна для філософії. Звичайно, така претензія пов'язана із трьома факторами.

Філософія займається світоглядними питаннями, які не під силу конкретним наукам. Наприклад, «чому існує буття, а не небуття?»; «хто така людина?»; «що було до початку часу в момент великого вибуху?»; «чи існує Бог як ідеальна основа всього?»; «у чому полягає сенс людського життя?». Цікаво, що на такі питання дає відповідь релігія, але робить це за допомогою віри, переконань. А філософія на такі питання намагається відповісти тільки розумом. При чому розум може працювати у двох реєстрах. А саме, крім звичайних роздумів, суджень, можуть у філософів ставатися певні озаріння, інсайти. Саме останні Платон, скоріше за все, сприймав як споглядання. Такі інсайти трапляються і в науковців, але у філософів вони мають велике значення, оскільки саме ці інсайти визначають тип філософського світогляду, який є в окремого філософа (А. Бергсон). Намагаючись розумом дати відповіді на згадані світоглядні питання, філософ формує власні гіпотези, які повинні бути всебічно аргументованими. Також філософ спростовує гіпотези інших філософів, що суперечать його власним, протистоїть релігійним, міфологічним, ідеологічним відповідям на світоглядні питання. Критичне мислення полягає також у тому, що філософ сумнівається навіть у власних гіпотетичних відповідях на світоглядні питання, знову і знову починає мислити «з самого початку» (М. Гайдеггер). Філософія, перш за все, – це ризик мислити самостійно, не спираючись на загальноприйняті в суспільстві думки.

Філософія претендує на перевищення наукового знання ще й тому, що намагається надати філософську методологію для наук, як природничих, так і гуманітарних. Одним зі світоглядних загальних питань, якими займається філософія, є наступне: «Що таке свідомість?». Мераб Мамардашвілі у розмові з Олександром Пятигорським визнає, що усе своє життя намагався дати вичерпну відповідь на це питання. Звичайно, що від цього питання походять такі важливі питання: «Що таке методологічно правильне наукове мислення?» (це питання цікавило найбільше І. Канта, Р. Декарта, Е. Гусерля, але інші філософи звичайно приділяли йому велику увагу у власній творчості); «Як відбуваються розвиток наукового знання?» (Т. Кун, І. Лакатос); «Якою має бути сучасна наукова мова?» (Б. Рассел). Цікаво, що навіть філософи-позитивісти, які заперечували здатність філософії відповідати на світоглядні запитання універсального характеру, вважали, що філософія може і має бути методологічною основою для наукового мислення у гуманітарних та природничих науках. Разом із тим дедалі більшу роль відіграє не лише вміння методично і критично мислити, але й здатність до творчого мислення і творчого пошуку. Філософія, поруч із мистецтвом, тренує мислення особистості до такого роду випробувань, і тому філософи часто успішні там, де потрібним є творче мислення, відкритість до нового.

Предметом філософії є відношення «людина – світ», при чому для філософії людина – це представник живого світу, що подолав залежність від інстинктів та творить власну історію за допомогою розуму і свободи, а світ – це природа та створений попередніми покоління штучний світ соціуму. Також людина у цьому відношенні «людина – світ» – це ін-

дивід, із його власними трагедіями та досягненнями, який «закинутий у світ» сірості та повсякденності, але прагне чогось більшого та кращого. Чи роблять філософи акцент на родових якостях людини, чи зосереджують увагу на її особистих рисах (як це роблять екзистенціалісти)? Філософія вчить людину долати власну обмеженість, досягати більшого, адже у самій структурі як людської природи, так і людської особистості закладено подолання обмеженостей. Людина як родова істота (як барон Мюнхгаузен у відомій історії) витягує себе із царства природи. Аналогічно особистість творить те, на що, здавалося б, не була здатна. Змінюючи себе, людина активно трансформує світ навколо себе. Звичайно, великі досягнення цивілізації мають власну негативну сторону, оскільки людина часто є відчуженою від себе. Це проявляється не лише у тому, що замість реалізації власних бажань існує необхідність працювати. Дедалі більше людина потрапляє у залежність від штучно створеного світу соціальних мереж, надмірного споживацтва, соціальної статусності. Філософія повертає людину їй самій, вказуючи на те, якими є оптимальні моделі відносин «людина – світ» як взагалі, так і конкретних обставинах життя особистості.

Аналогічними є претензії теології доби модерну і постмодерну. Перш за все, теологи підкреслюють, що релігія дає відповіді на усі основні світоглядні питання. Теологія є осмисленим вираженням цих відповідей та їх теоретичним обґрунтуванням. За теологами, людина є істотою, якій властиве прагнення до нескінченного щастя та абсолютної істини, що і проявляється у філософії. Але ці прагнення задовольняє релігія як певний дарунок, а не сама людина та її творчий пошук. Людська ідентичність найбільш рельєфно проявляється у здатності ставити світоглядні питання, шукати на них відповіді, формувати гіпотези, що відповідали б на ці запити. Релігія – це відповіді, які нібито не є гіпотетичними, а є знанням, в істинності якого можна переконатися на персональному духовному досвіді. Відповідно, теологи беруть на себе ризик вільного мислення, в якому догми відіграють другорядну роль. Духовний досвід теолога та нормативний духовний досвід спільноти, до якої він належить мають пріоритетне значення для сучасної теологічної думки. Теологи уподібнюють власний дискурс до експериментальної фізики Нового часу, але у дійсності ця аналогія має значно більш обмежене значення. А саме не усі в одних і тих же умовах отримують один і той же духовний досвід. А тому об'єктивно сучасна теологія подібна до психології, а не до фізики. Легітимізація теології через духовний досвід, в якому отримуються відповіді на основні світоглядні питання, була популярною у теології XIX і XX ст. На початку XXI ст. посилення на духовний досвід залишається популярним, при чому досвід пов'язується із генезою екзистенції, становленням суб'єкта через універсальну афектації людини з боку нескінченного Бога.

Також як філософія намагається стати над окремими науками як універсальний науковий і методологічний дискурс, так само теологія претендує на роль судді для філософських теорій. Наприклад, сучасний впливовий протестантський теолог Дж. Мілбанк доводить, що розмежування між теологією та філософією, релігійним та світським дискурсом є модерним винаходом, який не має під собою жодних об'єктивних підстав. Адже не тільки світоглядні питання, які ставлять перед собою філософи і теологи, є тотожними. На думку Мілбанка, у філософії та теології приріст знання відбувається однаково за допомогою «цілісного розуму». Останній англіканський теолог розуміє як єдність споглядання і розуміння, розвиваючи теорію Гамана про розум. Тотожність інтуїтивного розуму, «споглядальної віри», «духовних відчуттів» забезпечується тим, що ці концепти описують одну реальність, щось на кшталт платонівського «нусу». Звичайно, що саме твердження про існування такого розуму є значною мірою метафізичним положенням, в яке треба вірити. Такий утопічний фундамент для теології не може бути серйозною основою для претензій на статус універсального дискурсу, з точки зору якого можна судити про

філософію та гуманітарні науки. Звернімо увагу також на той факт, що теологія не може бути критичною інстанцією для точних і природничих наук. Для останніх теологія не може надати жодної методології наукового пошуку. Сучасна теологія завжди судить про наукову картину світу, якою вона є у філософських узагальненнях. Навіть якщо мова йде про етичні проблеми, які виникають у сучасній науці, філософія завжди є посередником між точними і природничими науками і теологією. Дж. Мілбанк визнає, що безпосередньо теологія може судити про теорії тих наук, що вийшли із філософського знання, як-то соціологія чи політологія. Сам Мілбанк написав відому працю «Теологія і соціальна теорія», в якій намагається довести, що усі соціологічні теорії сучасності є квазітеологічними побудовами, які покликані відповісти на світоглядні питання. При цьому відповіді, які надають соціологічні теорії, нібито мають прийматися на віру так само, як і теологічні концепції. Намагання теології виступити додатково щодо філософії інстанцією оцінки наукової картини світу ґрунтується на претензії релігії на статус виключного носія моральної свідомості. Релігійні лідери та теологи активно відстоюють точку зору, за якою автономний людський розум не може бути джерелом моральних істин через власну обмеженість, упередженість тощо. На думку теологів, лише об'єктивно дана у традиції мораль, відрефлексована у теології, може бути основою для моральних оцінок проблем, що виникають у зв'язку із розвитком сучасної науки. Також і для наукових теорій, які важко узгоджуються із традиційним релігійним світоглядом (наприклад, для теорії еволюції), шукають філософські засади, які нібито є визначальними для цих теорій. І після такого інтелектуального пошуку предметом богословської дискусії вже є філософські засади теорій, а не вони самі.

Аналогічно до філософії сучасна теологія є і у власному антропоцентризмі. Людина як особистість, людина як істота, що спілкується – ось що є головним предметом для теологічної рефлексії. Бог осмислюється у сучасній теології не сам по собі, а у його відношенні до людини. Предметом розмірковувань є спосіб даності Бога для особистості, яка «піднялася над людською природою», реалізувала поклонання до трансценденції, отримала духовний досвід. Від сучасних теологів можна почути радикальні твердження про те, що якщо Бог не даний суб'єкту в чуттєвих переживаннях, то він не існує. Бурхливо розвивається феноменологія релігійного досвіду, покликана довести, що Бог переживається особистістю безпосередньо і очевидно. Розвиток особистості теологами постулюється як головна практична мета релігії та теології. Згідно із теологами, людина як розумна і вільна особистість витягує саму себе із царства природної необхідності, царства інстинктів та бажань у царство духовно-релігійної діяльності. Таким чином, теологія в усьому уподібнюється до філософії від самого сенсу цієї науки до її значення для особистості.

Філософія, зосереджуючи увагу на основних світоглядних проблемах, є не лише видом світогляду і способом життя, культивуючи певне розважливе ставлення до основних людських проблем, яке давні називали «мудрістю». Філософія намагається відповідати на конкретні запитання за допомогою творення конкретних філософських дисциплін. Так, у ХХ ст. активно розвивалася онтологія, яка, будучи наукою про буття, відповідала на питання чим є буття, на відміну від просто сутнього, чим є людська екзистенція, «чому все існує, а не ніщо?». Завжди філософи значну увагу приділяли гносеології, тобто дисципліні, яка відповідає на питання «як можливе істинне знання?» та епістемології (яка відповідає на більш конкретне питання «як можливе істинне наукове знання?»). Цим філософським дисциплінам допомагає логіка, як наука про формально правильне мислення. Дедалі більш важливою стає етика як філософське вчення про норми людської поведінки, бажані для особистості чесноти, етос, імперативи моралі. Е. Левінас навіть вважав, що саме етика, а не онтологія чи гносеологія, має бути «першою філософією». Повнота людського життя не можливе без поцінування прекрасного та величного, а тому

важливою частиною філософії є естетика. На її основі виникла також ціла нова дисципліна «філософія творчості» (Б. Новіков). Дедалі більшого значення набуває філософська антропологія, а київські автори (Н. Хамітов, С. Крилова) навіть пропонують вважати її мета-антропологією як центральною і першою філософською дисципліною, яка пояснює усе. Сучасна соціальна дійсність стає більш складною, і нова соціальність, як би її не називали (постіндустріальне суспільство, комунікативне суспільство, суспільство знань, тощо), вимагає розвитку соціальної філософії (В. Андрущенко). Також активно розвиваються, особливо на Заході, такі дисципліни, як філософія права, філософія релігії, філософія техніки тощо. Це покаже, що філософів цікавить весь спосіб людського буття в його ставленні до світу.

Аналогічно розвивається і теологія, яка включає в себе усе більшу кількість конкретних дисциплін. Особливо активно розвиваються прикладні види теології. Яскравим прикладом може слугувати теологія місії, яка розпочинається думками про діяльність Бога як Трійці та завершується думками про взаємодію з культурою постмодерного міста. Або політична теологія, яка покликана надати цілісну теорію впливу християн на соціум безпосередньо через діяльність у політичній сфері.

Усвідомлюючи, що не можна дати кінцеві відповіді на усі світоглядні питання, сучасні філософи активно займаються критичним аналізом попередніх та сучасних філософських систем та ідей. Постмодерна критика метанаративів (популярних у суспільстві ідеологічних розповідей про прогрес, світле майбутнє, всесилля науки тощо) привела філософів і до сумнівів у можливостях філософії взагалі. Окремі філософи вбачають у філософії лише моралізаторство і різновид літературної творчості, що був покликаний обслуговувати певні суспільні запити.

Так само самокритика характерна і для сучасної теології. Богослови сумніваються не лише у можливостях систематичної теології, а і у основоположеннях християнського вчення. Серед біблеїстів, особливо у Німеччині, зустрічаються навіть богослови-атеїсти, які дійшли до таких переконань через критичний аналіз текстів. Є теологи, які відмовляються від релігії на користь атеїстичного світогляду з міркувань принципово порядку.

Загалом проведений аналіз дає змогу констатувати, що теологія в її претензії на статус мета-науки та універсального дискурсу в усьому слідує за філософією. Залежність теологічних концепцій від філософських особливо яскраво проявляється у тому, що теологія не пропонує власного погляду на науковий світогляд, а цілком і повністю залежить від філософії. Також не існує «теології науки», хоча існує філософія науки. Претензії філософії на роль особливого світогляду засновані на самостійності мислення, у той час як самостійна діяльність теолога як релігійного суб'єкта завжди обмежена його залежністю від конкретної релігійної традиції.

Література

1. Гайслер Н.Л. Энциклопедия христианской апологетики / пер. с англ. В. Гаврилова. СПб.: Библия для всех, 2004. 1184 с.
2. Громадка Й.Л. Перелом в протестантской теологии / пер. с чеш., англ. Н.Л. Цветкова; общ. ред. и сост. М. Сато. М.: Прогресс, Культура, 1993. 192 с.
3. Желнов М. В. Критика гносеологии современного неомизма. М.: МГУ, 1971. 359 с.
4. Жильсон Э. Избранное: Христианская философия / сост. Р. А. Гальцева; пер. Ж.В. Антонов, Г.В. Вдовина. М.: РОСПЭН, 2004. 704 с.
5. Жильсон Э. Философ и теология / пер. с фр. К. Демидова. М.: Гносис, 1995. 192 с.
6. Милбанк Дж. Политическая теология и новая наука политики. Логос. 2008. № 4(67). С. 33–54.
7. Чорноморець Ю.П. Новітні тенденції у православній теології. Інтелект. Особистість. Цивілізація: темат. зб. наук. пр. із соц.-філос. проблематики. Вип. 10 / голов. ред. О.О. Шубін. Донецьк: ДонНУЕТ, 2012. С. 177–185.

8. Христокін Г.В. Неопатристика як парадигма сучасної православної теології. Українське релігієзнавство: Бюлетень Української асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. зб. наук. праць / Відп. ред. П.Ю. Павленко. 2008. № 43. С. 61–69.

9. Христокін Г.В. Філософія грецької патристики як східно-християнський неоплатонізм. Практична філософія. 2006. № 2 (20). С. 180–189.

Анотація

Левченко Т. Г. Філософія і теологія: суперечка за статус мета-науки. – Стаття.

У статті доводиться суттєва подібність претензій філософії та теології на статус мета-науки та універсального світоглядного дискурсу. Історично ці претензії пов'язані з вченням про особливе інтуїтивне пізнання, сьогодні вони ж проявляються у намаганні дати відповіді на основні світоглядні питання особистості. Доведено, що претензії теології на статус мета-науки є менш обґрунтованими, ніж у філософії, оскільки теологія не може надавати методології для конкретних наук, не може без посередництва філософії оцінювати наукові теорії. Також теолог не є вільним у власних роздумах, навіть якщо проявляє творчу спонтанність, оскільки обов'язково має бути укорінений у певній традиції. Утопічними є сподівання католицьких, православних і протестантських богословів на те, що теологія з кінцем епохи модерну знову може претендувати на статус мета-науки і оцінювати досягнення усіх наук, особливо гуманітарних.

Ключові слова: філософія, теологія, релігія, християнство, інтуїція.

Аннотация

Левченко Т. Г. Философия и теология: спор за статус мета-науки. – Статья.

В статье доказывается существенное сходство претензий философии и теологии на статус мета-науки и универсального мировоззренческого дискурса. Исторически эти претензии

связаны с учением об особом интуитивном познании, сегодня они же проявляются в попытке дать ответы на основные мировоззренческие вопросы личности. Доказано, что претензии теологии на статус мета-науки менее обоснованы, чем у философии, поскольку теология не может предоставлять методологии для конкретных наук, не может без посредничества философии оценивать научные теории. Также теолог не является свободным в своих размышлениях, даже если проявляет творческую спонтанность, поскольку обязательно должен быть укоренен в определенной традиции. Утопическими являются надежды католических, православных и протестантских богословов на то, что теология с концом эпохи модерна снова может претендовать на статус мета-науки и оценивать достижения всех наук, особенно гуманитарных.

Ключевые слова: философия, теология, религия, христианство, интуиция.

Summary

Levchenko T. H. Philosophy and theology: a dispute over the status of meta-science. – Article.

The article shows a significant similarity of the claims of philosophy and theology to the status of meta-science and universal philosophical discourse. Historically, these claims relate to the doctrine of a special intuitive cognition, but today they are manifested in an attempt to answer the main ideological questions of the individual. It is proved that the claims of theology to the status of metascience are less substantiated than in philosophy, since theology can not provide methodology for specific sciences, can not, without the mediation of philosophy, evaluate scientific theories. Also, the theologian is not free in his own reflections, even if he exhibits creative spontaneity, because it must necessarily be rooted in a certain tradition. Utopian are the hopes of Catholic, Orthodox and Protestant theologians that theology with the end of the modern era can again qualify for the status of meta-science and evaluate the achievements of all sciences, especially humanitarian ones.

Key words: philosophy, theology, religion, christianity, intuition.